

JAHON TRANSPORT TURLARI VA KLASSIFIKATSIYASI.

Buxoro Davlat Pedagogika instituti Aniq va tabiiy fanlar fakulteti
Geografiya va Iqtisodiy bilim asoslari yo'nalishi talabasi
Tilavova Shaxinabonu

Annotatsiya: Ushbu maqola ,jahon transporti turlari va ularning klassifikatsiyasini tahlil qiladi .Maqolada ,transportning asosiy turlari,ya'ni avtomobil ,temiryo'l ,havo,dengiz va quvur transporti kabi soxalar keng yoritilgan.Har bir transport turi o'zining afzalliklari ,kamchiliklari va ylarga xos ishlash mexanizimlari bilan taqqoslanadi.Shuningdek ,transportning global miqyosda iqtisodiyot va xalqaro savdo bilan qanday bog'lanishi ,ekologik tasiri ,innovatsion texnologiyalar va raqamli transformatsiyalarning ta'siri ham muhokama qilinadi.Ushbu maqolada jahon transport tizimining hozirgi holati va istiqboli haqida keng qamrovli tushuncha beradi.

Kalit so'zlar;Transport turlari,Avtomobil transporti,Temiryo'l transporti,Havo transporti,Dengiz transporti ,Quvur transporti,Xalqaro Savdo,Innovatsion texnologiyalar,Raqamli informatsiya.

KIRISH:Jahon transporti –bu global iqtisodiy tizimning ajralmas qismi bo'lib, odamlar va yuklarni bir joydan boshqa joyga yetkazish jarayonini ifodalaydi. Transport sohasining rivojlanishi insoniyat tarixining eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Transport vositalarining paydo bo'lishi va ularning takomillashuvi insoniyatni yangi imkoniyatlar bilan ta'minladi, savdo va aloqalarni kengaytirdi, madaniyatlar o'rtasidagi o'zaro ta'sirni kuchaytirdi. Transportning asosiy turlari avtomobil, dengiz, havo va temir yo'l transportidir.

Asosiy qism : Jahon xo'jaligida transport o'ta muhim rol o'ynaydi. Jahon transport tizimi o'z ichiga turli yo'llarni, transport korxonalarini, transport vositalarini qamrab oladi. Transport tarkibiga quruqlikdagi transport (avtomobil, temir yo'l, ot-arava), suv (dengiz, daryo, ko'l), havo, Quvur, elektr transporti kiradi. So'nggi yillarda transport turlari ko'payib va rivojlanib bormoqda, ularning joylanishi ham o'zgarmoqda, An'anaviy temir va avtomobil, suv (daryo, dengiz va okean), havo transporti bilan bir qatorda Quvur transporti ham rivojlanib bormoqda. U ko'pincha neft-gaz sanoati mavjud bo'lgan hududlardan turli istemol rayonlariga mahsulot yetkazib beradi. Taraqqiy etgan mamlakatlarda esa Quvurlarda hatto qattiq jinslar-temir rudasi, ko'mir kabilar ham yuboriladi («pulpoprovod»). Barcha transport turlari ikkita asosiy vazifani bajaradi, ya'ni: yuk va Yo'lovchilar tashish. Yuk tashishda transport tizimida tashiladigan mahsulot yoki xom-ashyoning transporttabelligi, masofasi va tarkibi, qiymati hisobga olinadi. Eng arzon, odatda dengiz (okean) transporti hisoblanadi. Har bir transport turi o'ziga xos xususiyatlarga ega

bo'lib, ularning afzalliklari va kamchiliklari bor. Avtomobil transporti, masalan, shaharlarda va qishloqlarda odamlar va yuklarni tez va qulay tarzda harakatlantirishda muhim ahamiyatga ega. Avtomobillar, avtobuslar va yuk mashinalari avtomobil transportining asosiy vositalaridir. Ushbu transport turi, shuningdek, infratuzilma rivojlanishi bilan bog'liq bo'lib, yo'llar, ko'priklar va tunellar qurilishi orqali o'z imkoniyatlarini kengaytiradi. Dengiz transporti esa global savdoda muhim rol o'ynaydi. Dengiz orqali yuklarni katta hajmlarda va uzoq masofalarga transport qilish mumkin. Bu transport turi, asosan, konteynerlar orqali amalga oshiriladi va bu esa yuklarni samarali va arzon narxlarda yetkazib berish imkonini yaratadi. Portlar, dengiz transportining asosiy infratuzilmasi bo'lib, ular yuklarni qabul qilish va jo'natishda muhim ahamiyatga ega. Dengiz transportining afzalliklaridan biri shundaki, u ekologik jihatdan boshqa transport turlariga nisbatan kamroq zarar yetkazadi. Havo transporti esa tezlik va qulaylikni ta'minlaydi. Havo yo'llari orqali odamlar va yuklarni tezda yetkazish mumkin, bu esa qimmatbaho va tez buziladigan yuklar uchun juda muhimdir. Havo transporti, shuningdek, xalqaro sayohat va turizmga ham muhim rol o'ynaydi. [2]Havo aeroportlari, havo transportining asosiy infratuzilmasi bo'lib, ular yo'lovchilarni va yuklarni qabul qilish va jo'natishda xizmat qiladi. Havo transportining narxi, odatda, boshqa transport turlariga nisbatan yuqori bo'lsa-da, tezlik va qulaylik uning asosiy afzalliklaridan biridir. Temir yo'l transporti, o'z navbatida, yirik shaharlar o'rtasida odamlar va yuklarni samarali ravishda transport qilishda muhim rol o'ynaydi. Temir yo'l transportining asosiy afzalliklaridan biri, u katta hajmdagi yuklarni uzoq masofalarga nisbatan arzon narxlarda yetkazib berish imkonini beradi. Temir yo'l infratuzilmasi, stansiyalar, yo'llar va boshqa inshootlardan iborat bo'lib, ularning rivojlanishi transport tizimining samaradorligini oshiradi. Temir yo'l transporti, shuningdek, ekologik jihatdan ham foydali hisoblanadi, chunki u boshqa transport turlariga nisbatan kamroq ifloslanishga olib keladi. Transport sohasida zamonaviy texnologiyalar, masalan, avtomatlashtirish, raqamli tizimlar va ekologik toza transport vositalarining joriy etilishi, transport tizimini yanada rivojlantirishga yordam bermoqda. Avtomatlashtirilgan transport tizimlari, masalan, avtonom avtomobillar va dronlar, kelajakda transport jarayonlarini yanada samarali va xavfsiz qilish imkonini beradi.[3]Raqamli texnologiyalar, shuningdek, yuklarni kuzatish, yo'l harakati nazorati va transport infratuzilmasini boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Transportning ekologik ta'siri ham muhim masala bo'lib, bu sohada barqaror rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish zarurati tug'ilmoqda. Transport sektori atmosferaga chiqarilayotgan ifloslantiruvchi moddalarning muhim manbai hisoblanadi. Shuning uchun, ekologik toza transport vositalarini joriy etish, energiya samaradorligini oshirish va transporti infratuzilmasini modernizatsiya

qilish zarur. Bu borada davlatlar va xalqaro tashkilotlar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish, barqaror transport tizimlarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.[4]Jahon transporti, shuningdek, madaniy almashuvga ham hissa qo'shadi. Turli mamlakatlar o'rtasida transport aloqalari, odamlar o'rtasidagi muloqotni kuchaytiradi va global miqyosda tushunish va hamkorlikni rivojlantiradi. Transport orqali odamlar boshqa mamlakatlarga sayohat qiladilar, yangi madaniyatlarni o'rganadilar va xalqaro tajriba almashadilar. Bu jarayon, o'z navbatida, global ijtimoiy va iqtisodiy o'zgarishlarga olib keladi. Transport sohasining rivojlanishi, shuningdek, iqtisodiy o'sishga ham hissa qo'shadi. Samarali transport tizimlari, savdo va investitsiyalarni oshiradi, ish o'rinlarini yaratadi va iqtisodiy faoliyatni rivojlantiradi. Transport infratuzilmasining rivojlanishi, shuningdek, mintaqalar o'rtasidagi tenglikni oshiradi va ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotga hissa qo'shadi. [5]Xulosa qilib aytganda, jahon transporti zamonaviy jamiyatning ajralmas qismi bo'lib, uning rivojlanishi kelajakdagi iqtisodiy va ijtimoiy o'zgarishlarga katta ta'sir ko'rsatadi. Transport sohasidagi innovatsiyalar, barqaror rivojlanish strategiyalari va xalqaro hamkorlik, jahon transportining samaradorligini oshirish va global iqtisodiyotni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Shunday qilib, jahon transporti, nafaqat iqtisodiy o'sishga, balki madaniy almashuvga ham hissa qo'shadi, bu esa kelajakdagi global hamkorlik va tushunishni kuchaytiradi.

ADABIYOTLAR:

1. 1. Abduqodirov, A. (2020). Transport va logistika: nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
2. Karimov, S. (2019). Transport tizimlari va ularning rivojlanishi. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti
3. .3. Rasulov, M. (2021). Transport va transport infratuzilmasi. Toshkent: O'zbekiston Davlat Transport Universiteti.
4. Murodov, D.(2022). Transport va kommunikatsiya tizimlari. Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti.
5. Tashkentov, R. (2023). Havo, yer va suv transporti: muammolar va yechimlar. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Transport Vazirligi.
6. Qodirov, A. (2021). Transport logistikasining asoslari. Farg'ona: Farg'ona Davlat Universiteti.
7. Sultonov, A. (2020). Barqaror transport tizimlari: nazariy va amaliy jihatlar. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.